

Güllü Yıldız, Dr. Öğr. Üyesi

1984 yılında Gümüşhane’de doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu (2007). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Abdurrahman es-Süheylî (581/1185) ve Siyer Şerhi” adlı teziyle yüksek lisansını (2010), “Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç’ın (762/1361) ez-Zehrûl-Bâsim Adlı Eseri” konulu çalışmasıyla doktorasını (2017) tamamladı. Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 908
İSAM Yayınları 220
İlmî Araştırmalar Dizisi 94
© Her hakkı mahfuzdur.

SİYERDE ŞERH-HAŞİYE GELENEĞİ: MOĞULTAY b. KILIÇ ÖRNEĞİ

Güllü Yıldız

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın yönetmeni M. Suat Mertoğlu
Yayın koordinasyonu Erdal Cesur
Yayın hazırlık Mustafa Demiray
Üslup okuma Metin Karabaşoğlu
Tashih İsa Kayaalp, İsmail Özbilgin, İnanet Bebek
Tasarım Ender Boztürk, Hasan Hüseyin Can
Yayın takip Sema Doğan

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi’nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü Tuncay Başoğlu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu’nun 30.12.2020 tarihli
ve 2020/11 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Aralık 2020
ISBN 978-625-7205-92-4

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Yıldız, Güllü

Siyerde şerh-haşiye geleneği: Moğultay b. Kılıç örneği / Güllü Yıldız. Ankara :
Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.

469 s. ; şema ; kroki ; 23,5 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 908. İSAM
Yayınları; 220. İlmî Araştırmalar Dizisi; 94)

Kaynakça ve dizin var.

ISBN 978-625-7205-92-4

İçindekiler

Kısaltmalar 9

Önsöz 11

Giriş 13

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİYER YAZICILIĞINDA ŞERH-HAŞİYE GELENEĞİ

I. Şerh, Haşiyeye ve Tâlik Kavramları 27

II. İslam İlim Geleneğinde Şerh ve Haşiyeler 35

A. Şerh ve Haşiyeye Telifinin Tarihsel Gelişimi 37

B. Bir Mesele Olarak Şerh-Haşiyeye Geleneği 44

III. Siyer Yazıcılığında Şerh ve Haşiyeye Telifi 55

A. Şerh ve Haşiyeye Konu Olan Metinler 60

B. Şerh ve Haşiyeye Geleneğini İnşa Eden Şârih
ve Muhaşşiler 85

IV. Siyer Yazıcılığında Şerhler 91

A. *es-Sîretü'n-nebeviyye* Şerhleri (VI./XII. asır) 91

B. *Uyûnü'l-eser* Şerhleri (IX./XV. asır) 113

C. *eş-Şemâilü'n-nebeviyye* Şerhleri (XI./XVII. asır) 127

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞULTAY b. KILIÇ'IN HAYATI ve TARİHÇİLİĞİ

- I. VIII. (XIV.) Asır Memlûkler Kahiresi 135
- II. Moğultay b. Kılıç 145
- A. İlim Tahsili ve Hocaları 151
- B. Hatıb el-Kazvîni'nin Himayesi Altına Girmesi
ve Müderrislik Görevleri 165
- C. Mihne: Moğultay b. Kılıç'ın Eseriyle İmtihanı 182
- D. Sultan ve Emîrlerle İlişkisi 185
- E. Vefatı ve Şahsiyeti 188
- F. Kütüphanesi 189
- III. Moğultay b. Kılıç'ın Tarihçiliği: Ensab ve Rical Bilgisi 205
- A. *el-Vâdihu'l-mübîn fi zikri men üstüşhide
mine'l-muhibbîn* 214
- B. *el-İnâbe ilâ ma'rifeti'l-muhtelef fihim mine's-sahâbe* 227
- C. *el-İktifâ' fi tenkihi Kitâbi'd-Duafâ' li'bni'l-Cevzî* 234
- D. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl* 241
- E. *Men vâfekat künyetühû isme ebîh* 252
- F. *el-İsâl* 254

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ez-ZEHRÜ'l-BÂSİM fi SİYERİ EBİ'l-KÂSİM

- I. Moğultay b. Kılıç'ın Siyer Telifleri ve *ez-Zehrü'l-Bâsim* 261
- II. *ez-Zehrü'l-Bâsim*'in Kaynakları 273
- A. Dil Bilgisi, Lügat ve Edebiyat Kaynakları 274
- B. Kur'an İlimleri, Tefsir ve Kıraat Kaynakları 283
- C. Hadis Kaynakları 286
- D. Tarih, Siyer, Ensab ve Tabakat Kaynakları 293
- E. Coğrafya Kaynakları 305

III. Haşiyeye Usulü: Tahkik, Tekmil, Tenkit ve Tashih 307

- A. İbn İshak'a Haşiyeye 309
- B. İbn Hişâm'a Haşiyeye 318
- C. Süheylî'ye Haşiyeye 323
 - 1. Tahkik ve Tenkit 323
 - 2. Tenkit ve Tekmil 332
 - 3. Tenkit ve Tashih 335

IV. Rivayetlerin Tezyidi 347

- A. Mübtede 354
- B. Meb'as 357
- C. Megâzî 358
- D. Delâil ve Beşaret Haberleri 360

SONUÇ 375

EKLER 435

- Ek I: Moğultay b. Kılıç'ın Eserleri 383
- Ek II: *ez-Zehrû'l-Bâsim*'in Kaynakları 389
- Ek III: İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinin ve İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'sinin şerh ve haşiyeleri 435
- Ek IV: Memlûkler dönemi Kahire'si şehir planı 436
- Ek V: Moğultay b. Kılıç'ın *el-İsâl*'inin müellif hattı nüshasından bir sayfa (Fas, el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. K361) 437

KAYNAKÇA 439

DİZİN 461

Önsöz

İslam ilim geleneğinin en önemli unsurlarından biri olan şerh ve haşiye telifi, bilginin anlaşılması, muhafazası ve aktarılması hususunda muteber bir ilmî faaliyet ve eser telif usulü olarak yüzyıllar boyunca sürdürülmüştür. Son yıllarda İslamî ilimlerin farklı dalları açısından şerh-haşiye literatürünü değerlendiren çalışmalar yapılmakla birlikte, siyer alanında bu konuya dair kapsamlı yaklaşım sergileyen bir eser henüz ortaya konulmamıştır. Söz konusu eksikliği gidermek için atılan bir adım niteliğindeki bu çalışma, siyer yazıcılığında şerh ve haşiyelerin tarihî gelişimini ve bu gelenek içerisinde telif edilen eserleri tespit ederek, Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî'nin (ö. 581/1185) İbn Hişâm'ın *es-Stretü'n-nebeviyye*'sine yazdığı *er-Ravzü'l-ünuf* adlı ünlü şerhi üzerine Moğultay b. Kılıç'ın (ö. 762/1361) kaleme aldığı *ez-Zehrü'l-bâsim* adlı haşiyesinin siyer yazıcılığındaki yerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Giriş ve üç bölümden müteşekkil çalışmanın birinci bölümünde, siyer alanında telif edildiği tespit edilen şerh ve haşiyeler kronolojik olarak ele alınarak tarihsel gelişimleri gösterilmiş, usulleri ve muhtevaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Siyer şerh ve haşiyelerine dair oluşturulan bu genel tabloda, Moğultay b. Kılıç'ın *ez-Zehrü'l-bâsim* adlı haşiyesinin nerede durduğu sorusuna cevap verebilmek için öncelikle Moğultay b. Kılıç'ın şahsiyeti ve ilmî müktesebatının açığa çıkartılması gerekmektedir. Bu amaçla ikinci bölüm Moğultay b. Kılıç'ın hayatı, eserleri ve tarihçiliğine hasredilmiştir. *ez-Zehrü'l-bâsim*'i ele alan üçüncü bölümde ise öncelikle onun siyer alanındaki diğer eserleri incelenerek bunların

ez-Zehrü'l-bâsim'le ilişkisi ortaya konulmuş ve ardından *ez-Zehrü'l-bâsim*'in kaynakları, muhtevası ve haşiye usulü ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Bu kitap 2017 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulup kabul edilen "Siyer Yazıcılığında Şerh-Haşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç'ın (ö. 762/1361) *ez-Zehrü'l-Bâsim* Adlı Eseri" başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. Bu çalışmanın tamamlanması, pek çok kişinin kıymetli katkılarıyla mümkün olmuştur. Öncelikle eserleri, dikkatleri, soruları ve rehberlikleri sayesinde siyer alanında çalışmaya yöneldiğim kıymetli hocalarım Prof.Dr. Mustafa Fayda ve Prof.Dr. İsmail Kara'ya şükran borçlu olduğumu ifade etmeliyim. Çalışmanın, konusunun belirlenmesinden iki kapak arasına girmesine kadar bütün aşamalarında yönlendirme, tashih ve değerlendirmeleri ile yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Gülgün Uyar'a; çalışma süresince katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Nuh Arslantaş ve Prof.Dr. Adnan Demircan'a; yorumları ve tashihleri ile çalışmanın mütekâmil hale gelmesinde hayatî katkılar sunan Prof.Dr. Casim Avcı ve Prof.Dr. Levent Öztürk'e müteşekkirim. Ayrıca çalışmanın olmazsa olmaz bazı kaynaklarına erişimdeki yardımları için Doç.Dr. Mahmut Kelpetin, Doç.Dr. Halit Özkan, Ayşe Kara, Ebtihal M.B. Abujazar ve Nigar Babayeva'ya; Almanca metinlerin anlaşılmasındaki yardımları için Prof.Dr. Nurettin Gemici ve Sümeyra Şengönül'e; Fas'ta birlikte araştırma yapma şansı bulduğum Dr. Sümeyra Ocak'a; bazı yazma eserlere erişim hususunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Hilal Livaoglu, Havva Altuntaş ve Esra Evsen'e; gerek kaynak temininde gerekse metnin tashih edilmesindeki katkıları için Araştırma Görevlisi Tuba Nur Saraçoğlu'na teşekkür ederim. Son olarak çalışmanın kitap olarak neşredilmesinin Prof.Dr. İsmail Kara ve Doç.Dr. M. Suat Mertoğlu'nun teşvikleri ve Prof.Dr. Casim Avcı'nın katkıları ile mümkün olduğunu belirtmeliyim. Elbette bu çalışma boyunca bütün güçlüğü benimle paylaşan, muhabbet ve desteklerini esirgemeyen aileme ve dostlarıma şükranlarımı sunarım.

Güllü Yıldız
Üsküdar, Ekim 2020